SYUJETLI-ROLLI ÖYINLAR ORQALI 5–6 YOŞLI BOLALARDA HAMKORLIK KÖNIKMALARINI RIVOJLANTIRIŞ

Erkinjanova Dilşoda Bohodirjon qizi

University of Business and Science (UBS) 1-bosqiç magistranti

Annotatsiya. Maqolada syujetli-rolli öyinlar orqali 5–6 yoşli bolalarda hamkorlik könikmalarini rivojlantirişning pedagogik imkoniyatlari yoritiladi. Öyin misolida bolalarning rollarni kelişib taqsimlaşi, tengdoşining taklifini tinglaşi, navbatga rioya qilişi va umumiy vazifani birgalikda bajarişi körib çiqiladi. Tarbiyaçining bolalarni mustaqil kelişuvga yönaltirişi hamda hamkorlik könikmalarini turli öyin vaziyatlarida kuzatiş mezonlari tavsiflanadi.

Kalit sözlar. Maktabgaça ta'lim, syujetli-rolli öyin, hamkorlik könikmalari, tengdoşlar muloqoti, pedagogik kuzatuv.

Maktabgaça ta'limda bolalarning tengdoşlari bilan kelişib harakat qilişi, bir-birini tinglaşi va umumiy vazifani bajarişda iştirok etişi muhim pedagogik vazifalardan biridir. Beş-olti yoşli bolalar birgalikdagi faoliyatda öz istagini ifodalaş, şerigining fikrini hisobga oliş va kelişmovçilikni muloqot orqali hal etişni maşq qiladilar. Bunday tajribani taşkil etişda syujetli-rolli öyinlardan foydalaniş mumkin. Öyin davomida bolalar özlari uçun qiziqarli vaziyatni tasavvur qiladilar va şu vaziyatni davom ettiriş uçun tengdoşlari bilan kelişib harakat qiladilar.

Masalan, «Dökon» öyinida bolalar sotuvçi va xaridor rollarini taqsimlaydilar, mahsulotlarni joylaştiradilar, navbatni belgilaydilar va öyin davomida rollarni almaştiradilar. Ikki bola bir xil rolni tanlaganida, navbat bilan öynaş yoki öyinga yangi rol qöşiş kabi yeçimlarni birgalikda topişlari mumkin. Şu tariqa öyin syujeti bolalarga öz fikrini bildiriş, boşqaning taklifini tinglaş va umumiy qarorga keliş uçun tabiiy vaziyat yaratadi. Tarbiyaçi oçiq savollar bilan bolalarni yeçim izlaşga undaşi va har bir bolaning öyinda iştirok etişiga şaroit yaratişi mumkin. Maqsad syujetli-rolli öyinlar orqali 5–6 yoşli bolalarda hamkorlik könikmalarini rivojlantirişning pedagogik imkoniyatlarini yoritişdan iborat. Bunda

rollarni kelişib taqsimlaş, navbatga rioya qiliş, tengdoşining taklifini tinglaş va umumiy vazifani birgalikda bajariş hamkorlikning kuzatiş mumkin bölgan belgilari sifatida qaraladi.

Syujetli-rolli öyinda hamkorlik bolalar umumiy syujetni birgalikda davom ettirganida yuzaga keladi. Har bir iştirokçi öz roliga mos harakat qiladi va öyin qanday davom etişini şeriklari bilan kelişadi. Masalan, «Şifoxona» öyinida bemor öz şikoyatini aytadi, şifokor savol beradi, hamşira esa körik uçun kerakli buyumlarni tayyorlaydi. Rollar örtasidagi bunday boğliqlik bolalarga şerigining harakatini kuzatiş, javobini kutiş va öz vazifasini umumiy jarayonga moslaştiriş imkonini beradi. Şu tariqa hamkorlik öyin syujetini davom ettiriş uçun zarur bölgan amaliy könikma sifatida namoyon böladi.

Öyinga tayyorgarlik bolalar bilan syujetni muhokama qilişdan boşlanadi. Tarbiyaçi bolalarga öyin joyini belgilaş, kerakli buyumlarni tanlaş va rollar haqida fikr bildiriş imkonini beradi. «Mehmon kutiş» öyinida bolalarning biri dasturxon tuzaşni, boşqasi mehmonlarni kutib olişni, yana biri taom tayyorlaşni taklif qilişi mumkin. Tarbiyaçining «Mehmonlar kelgunça qaysi işlarni birga bajaramiz?» degan savoli bolalarni takliflarni tinglaşga va vazifalarni özaro taqsimlaşga undaydi. Şu jarayonda har bir bola umumiy maqsadga qanday hissa qöşişini tuşunib oladi.

Öyin syujetiga ikki yoki undan ortiq bolaning kelişuvi bilan hal qilinadigan vazifani kiritiş hamkorlikni maşq qilişga yordam beradi. Masalan, «Quriliş» öyinida bolalarga öyinçoq maşina öta oladigan köprik quriş taklif etiladi. Biri tayançlarni joylaştiradi, ikkinçisi mos uzunlikdagi detalni tanlaydi, uçinçisi köprikdan maşinani ötkazib köradi. Maşina öta olmasa, bolalar tayançlar orasidagi masofani özgartiriş yoki boşqa detalni sinab körişni muhokama qiladilar. Bu vaziyatda öz taklifini tuşuntiriş, şerigining fikrini tinglaş va yeçimni birgalikda sinaş umumiy vazifani bajarişning tarkibiy qismiga aylanadi.

Rollarni taqsimlaş paytida yuzaga keladigan kelişmovçilik ham muloqot könikmalarini maşq qiliş uçun imkoniyat yaratadi. Ikki bola bir vaqtning özida şifokor bölişni istasa, tarbiyaçi avval har ikkala bolaning fikrini tinglaydi. Keyin «Ikkalangiz ham şu rolni bajarişingiz uçun qanday yöl topamiz?» deb söraydi. Bolalar navbat bilan şifokor böliş, ikki alohida qabul xonasini taşkil etiş yoki muayyan vaqtdan söng rollarni almaştirişni taklif qilişlari mumkin. Yeçimni bolalarning özi tanlaşi ularga kelişuvning mazmunini tuşuniş va öyin davomida unga amal qiliş imkonini beradi.

Tarbiyaçi yordami bolaning öyinda iştirok etişiga qarab belgilanadi. Ayrim bolalar rol tanlaşda faol bölsa, boşqalari öyinga qanday qöşilişni bilmay, bir muddat kuzatib turişi mumkin. Bunday vaziyatda tarbiyaçi bolaga syujetga boğlangan aniq vazifani taklif etadi. Masalan, «Şifoxona» öyinida qabulxonadagi bola bemorlarni navbatga yozadi va ularni şifokor huzuriga yönaltiradi. Uşbu rol bolaga tengdoşlari bilan qisqa savol-javob orqali muloqot boşlaş imkonini beradi. Bola öyinga qöşilib, şeriklari bilan kelişa boşlaganidan keyin tarbiyaçi yordamini asta-sekin kamaytiradi.

Syujetli-rolli öyinlarni takroriy taşkil etişda rollarni almaştirişga e'tibor beriş lozim. Bir öyinda guruh işini boşqargan bola keyingi safar şerigining taklifiga amal qiladigan rolni bajarişi mumkin. Masalan, «Quriliş» öyinida köprik loyihasini taklif qilgan bola keyingi öyinda boşqa bolaning çizmasiga muvofiq detallarni joylaştiradi. Rollarning almaşişi bolaga umumiy işda taşabbus körsatiş bilan birga şerigiga taşabbus beriş, yordam söraş va yordam körsatişni ham maşq qiliş imkonini beradi.

Hamkorlik könikmalarini baholaşda tarbiyaçi öyin davomida kuzatilgan harakatlarni qisqa qayd etişi mumkin. Bunda bolaning rol tanlaşda fikr bildirişi, navbatga rioya qilişi, tengdoşining taklifiga javob berişi va kelişmovçilik yuzaga kelganida yeçim taklif qilişi hisobga olinadi. Masalan, bir maşğulotda bola rolni tarbiyaçi kömagida kelişib olsa, keyingi maşğulotda şerigiga mustaqil ravişda

rollarni almaştirişni taklif qilişi mumkin. Ketma-ket kuzatuvlar bolaning qaysi vaziyatda mustaqil harakat qilayotganini va qaysi holatda kömakka ehtiyoj sezayotganini aniqlaşga yordam beradi.

Öyin yakunida qisqa suhbat ötkaziş bolalarga hamkorlik jarayonini anglaşga yordam beradi. Tarbiyaçi «Bugun nimani birga bajardik?», «Kimning taklifi işimizga yordam berdi?» yoki «Keyingi safar rollarni qanday taqsimlaymiz?» kabi savollarni beradi. Bolalar javob berayotganda öyindagi aniq vaziyatni eslaydilar va şeriklarining hissasini e'tirof etadilar. Masalan, köprik qurişda bir bolaning mos detal topgani, boşqa bolaning esa uni sinab körişni taklif qilgani esga olinadi. Şu muhokama asosida bolalar keyingi öyin uçun bitta umumiy kelişuvni, masalan, rol tanlaşdan oldin har bir iştirokçining taklifini tinglaşni belgilaşlari mumkin.

Syujetli-rolli öyin orqali şakllantiriladigan hamkorlik könikmalarini turli vaziyatlarda maşq qiliş muhim. Masalan, bola «Dökon» öyinida sotuvçi rolini şerigi bilan navbatma-navbat bajargan bölsa, keyingi öyinda öşa kelişuv usulini boşqa vaziyatda ham qöllaşi mumkin. «Sayohat» öyinida ikki bola bir vaqtda haydovçi bölişni istasa, ular yönalişning birinçi qismida bir bola, ikkinçi qismida esa boşqasi haydovçi bölişiga kelişib oladilar. Tarbiyaçi «Oldingi öyinda ikkalangiz ham bir xil rolni xohlaganingizda qanday kelişgandingiz?» degan savol bilan bolalarga avvalgi tajribasini eslaşga yordam beradi.

Öyinga syujet davomida yangi vazifa kiritiş bolalarga özaro kelişuvni qayta körib çiqiş imkonini beradi. Masalan, «Mehmon kutiş» öyinida bolalar dasturxon atrofida tört kişiga joy tayyorlagaç, tarbiyaçi yana ikki mehmon kelişini aytadi. Bolalar qöşimça joy ajratiş, yetişmayotgan idişlarni olib keliş va yangi mehmonlarni kutib oliş vazifalarini özaro taqsimlaydilar. Bu vaziyatda hamkorlik bolaning özига berilgan vazifani bajarişi, şerigiga yordam taklif qilişi va öz harakatini umumiy rejaga moslaştirişida körinadi.

Tarbiyaçi bolaning hamkorlik könikmasini baholaş uçun bir xil mezonni bir neçta öyin vaziyatida kuzatişi mumkin. Masalan, «şerigining taklifini hisobga

oladi» mezoni böyiça bolaning taklifni tinglaşi, unga javob berişi va öz harakatini kelişuvga muvofiq özgartirişi qayd etiladi. «Quriliş» öyinida bu şerigi tavsiya qilgan detalni sinab körişda, «Sayohat» öyinida esa birgalikda tanlangan yönalişga amal qilişda namoyon bölişi mumkin. Takroriy kuzatuvlar tarbiyaçiga bolaning qaysi vaziyatlarda mustaqil kelişa olişini va qaçon yordamga ehtiyoj sezişini aniqlaşga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda syujetli-rolli öyin 5–6 yoşli bolalarga rollarni kelişib taqsimlaş, tengdoşining taklifini tinglaş, navbatga rioya qiliş va umumiy vazifani birgalikda bajarişni maşq qiliş uçun şaroit yaratadi. Öyinning pedagogik imkoniyati rollar bir-biriga boğlangan, umumiy vazifa bolalarga tuşunarli va kelişuv uçun yetarli vaqt ajratilgan vaziyatlarda oçiladi.

Tarbiyaçining vazifasi bolalar iştirok etişi uçun şaroit yaratiş, zarur paytda savollar bilan yönaltiriş va ularning kelişuvga qanday erişganini kuzatişdan iborat. Hamkorlik könikmasini baholaşda bolaning özaro kelişuv usulini yangi syujetda qançalik mustaqil qöllaşi muhim mezon böla oladi. Şu asosda tarbiyaçi keyingi öyinning syujetini va bolalarga beriladigan yordam darajasini belgilaşi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Özbekiston Respublikasi maktabgaça ta’lim taşkilotlari uçun «Ilk qadam» davlat öquv dasturi [Elektron resurs] / Özbekiston Respublikasi Maktabgaça ta’lim vazirligi. – Takomillaştirilgan 2-naşr. – Toşkent, 2022.
2. Эльконин, Д. Б. Психология игры / Д. Б. Эльконин. – Москва : Педагогика, 1978. – 304 с.
3. Bodrova, E. Tools of the Mind : The Vygotskian Approaç to Early Çildhood Education / E. Bodrova, D. J. Leong. – 2nd ed. – Upper Saddle River, NJ : Pearson Merrill/Prentice Hall, 2007. – XIX, 235 p.
4. Howes, C. Sequences in the development of competent play with peers: Social and social pretend play / C. Howes, C. C. Matheson // Developmental

Psyçology. – 1992. – Vol. 28, no. 5. – P. 961–974. – DOI: 10.1037/0012-1649.28.5.961.

5. Lillard, A. S. The impact of pretend play on çildren's development: A review of the evidence / A. S. Lillard, M. D. Lerner, E. J. Hopkins [et al.] // Psyçological Bulletin. – 2013. – Vol. 139, no. 1. – P. 1–34. – DOI: 10.1037/a0029321.
6. Nicolopoulou, A. Using a narrative- and play-based activity to promote low-income presçoolers' oral language, emergent literacy, and social competence / A. Nicolopoulou, K. S. Cortina, H. Ilgaz [et al.] // Early Çildhood Researç Quarterly. – 2015. – Vol. 31. – P. 147–162.
7. Parten, M. B. Social participation among pre-sçool çildren / M. B. Parten // The Journal of Abnormal and Social Psyçology. – 1932. – Vol. 27, no. 3. – P. 243–269. – DOI: 10.1037/h0074524.
8. Ramani, G. B. Influence of a playful, çild-directed context on presçool çildren's peer cooperation / G. B. Ramani // Merrill-Palmer Quarterly. – 2012. – Vol. 58, no. 2. – P. 159–190.
9. Skene, K. Can guidance during play enhance çildren's learning and development in educational contexts? A systematic review and meta-analysis / K. Skene, C. M. O'Farrelly, E. M. Byrne [et al.] // Çild Development. – 2022. – Vol. 93, no. 4. – P. 1162–1180. – DOI: 10.1111/cdev.13730.
10. Vygotsky, L. S. Play and its role in the mental development of the çild / L. S. Vygotsky // Soviet Psyçology. – 1967. – Vol. 5, no. 3. – P. 6–18. – DOI: 10.2753/RPO1061-040505036.